
Marijan Smolik
Raziskovanje vsebine slovenskih cerkvenih pesmi

Spominski prispevek se začneja z razpravami jubilatke, ki so bile spodbuda za lastno raziskovanje, v katerem je bilo mogoče od 1963 do danes objaviti vrsto razprav. Te osvetljujejo razvoj in vsebino slovenskih cerkvenih pesmi, torej pesmi, ki so jih peli v cerkvah med latinskim bogoslužjem in pri ljudskih pobožnostih. Sklepna ugotovitev je, da je še veliko neraziskanega, kar naj spodbudi mlade raziskovalce.

In his article dedicated to Dr. Zmaga Kumer the author first focuses on Kumer's treatises which were the incentive for his own research. Since 1963 he has published a number of papers on the development and contents of Slovene hymns, that is the songs which had been sung by churchgoers before and after the mass and during church services in the Latin language. The author concludes his article by saying that there are still numerous undiscovered things awaiting young researchers.

Z jubilatko sem se »srečal« ob študiju verske vsebine slovenskih srednjeveških cerkvenih pesmi.¹ Njena disertacija² je staro božično pesem obravnavala z glasbenega vidika, besedila, ki jih je objavila še v drugi razpravi³ pa so mi bila spodbuda, da bi pregledal in teološko presodil vse stare slovenske cerkvene pesmi. Stare božične so bile hkrati dediščina ljudske ustvarjalnosti, saj so živele med ljudmi mnogo prej, kot jih je prvi zapisal Trubar v pesmarici.⁴

¹ M. Smolik, *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja*. Ljubljana 1963.

² Z. Kumer, *Slovenske prireditve srednjeveške božične pesmi -Puer natus in Bethlehem-*. Ljubljana 1958. SAZU - Razred za filološke in literarne vede, *Razprave III*, str. 65–164.

³ Z. Kumer, *Predreformacijsko izročilo v slovenskih protestantskih pesmaricah in poznejšem razvoju*, v: *Slovenski etnograf* 13/1960, str. 41–64; 14/1961, str. 115–134.

⁴ Ta celi Catechismus, eni psalmi. Tübingen 1574 (morda že 1567 v prvi izdaje pesmarice, ki pa ni v celoti ohranjena).

Z. Kumer je kot etnomuzikologinja upoštevala tudi ljudske variante teh pesmi, meni pa je šlo predvsem za njihovo »uporabo« v cerkvi, med takrat latinsko mašo. Prav pri božični pesmi, podobno pa tudi pri nekaterih drugih (velikonočna, Marijine), o katerih je razpravljala Ivan Grafenauer⁵ se je pokazalo, da ločitev na ljudske in cerkvene pesmi nima pravega temelja v dejstvu, da ali poznamo avtorja pesmi ali pa je skrit v »ljudstvu«. Bolj je pomembna njena uporaba, ali so jo peli pri cerkvenih obredih, ali pa samo v domači, hišni rabi.

»Cerkvenost« kake pesmi je najlaže dokazljiva takrat, kadar je objavljena (sprejeta) v pesmarici, ki jo uporabljajo v cerkvi. Zdaj je to mogoče dovolj nedvoumno razlikovati, v srednjem veku pa ne, saj še ni bilo uradnih navodil in pesmaric za katoliško bogoslužje. Šele v 16. stoletju so se najprej v Nemčiji pri protestantih in med Češkimi brati, pozneje tudi v Sloveniji pojavile tiskane pesmarice, v Nemčiji dovolj kmalu tudi katoliške. Pri nas prizadevanje škofa Tomafa Hrena v začetku 17. stoletja še ni obrodilo pravih sadov, konec stoletja pa so začeli tiskati cerkvene pesmi kot del uradnega mašnega lekcionarja, knjige beril in evangelijev.⁶ Pri pesmih seveda niso navajali avtorjev, primerjava teh pesmi s protestantskimi pa razodeva, da so nekatere, ki jim je Trubar dal oznako »stare«, res še srednjeveške, ljudske.

Ker je moja raziskava, časovno omejena z letom 1800, zelo narasla, sem takrat moral povsem opustiti ugotavljanje, koliko so bile v tem času zapisane in takrat tiskane cerkvene pesmi pozneje še žive in so jih zapisali (registrirali) raziskovalci ljudskih pesmi ter so zbrane v Štrekljevi zbirki.⁷ Za nekatere sem mogel ugotoviti samo to, če je bila katera od njih v cerkveni rabi še v poznejših stoletjih. Takih pesmi je bilo zelo malo, ker so zlasti v 19. in v 20. stoletju skoraj povsem izginile iz pesmaric. Anton Martin Slomšek je sredi 19. stoletja to obžaloval in je zato v pesmarici celjskega lekcionarja objavljenih precej starih pesmi.⁸

Nimam namena na tem mestu nadaljevati z razpravami te vrste, opozorim pa lahko na nekatere vsebinske raziskave slovenskih cerkvenih pesmi, ki so manj splošno znane. Sedanji stiški opat dr. Anton Nadrah je 1968 v svoji teološki disertaciji vsebinsko pregledal pesmi takratne cerkvene pesmarice. Razprava v celoti ni bila natisnjena (dostopna je v arhivu knjižnice teološke fakultete), koristen pa je pregled vse razprave in seznam vseh pesmi v tiskani izdaji.⁹ Na nekaterih simpozijih sem mogel podrobneje prikazati vsebino starih pesmi, zlasti tudi protestantskih.¹⁰ Nekakšno bilanco opravljenega in še potrebnega dela sem objavil leta 1993.¹¹ Mednarodno javnost sem opozo-

⁵ I. Grafenauer, Najstarejši slovenski »Kirieielejsoni«, v: Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 23/1942, str. 63–73; isti, »Ta stara velikonočna pejsen« in še kaj, v: Čas 36/1942, str. 89–138; isti: O srednjeveški slovenski Marijini litanjski pesmi. SAZU filozofsko-filološko-historični razred. Razprave II/1944, str. 213–236. Takrat je bil objavljen samo glavni del razprave, ki je v celoti še vedno dostopna samo v tipkopisu.

⁶ M. Smolik, Lekcionar - slovenska cerkvena pesmarica, v: Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1989, str. 99–108; isti: Lekcionar, v: Enciklopedija Slovenije 6, Ljubljana 1992, 121–122.

⁷ K. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi I–IV, Ljubljana 1895–1923.

⁸ M. Smolik, Slomškova skrb za cerkveno ljudsko pesem, v: Cerkvni glasbenik 75/1982, str. 104–107.

⁹ A. Nadrah, Cerkevne ljudske pesmi v liturgiji. Ozananjevalno-liturgična vrednost Cerkevne ljudske pesmarice iz leta 1961. Ljubljana 1969.

¹⁰ M. Smolik, Psalmične pesmi v pesmaricah 16. stoletja v: 16. stoletje, Zbornik Filozofske fakultete, Ljubljana 1986, str. 581–594; isti: Trubarjeve katekizemske pesmi, v: Cerkvni glasbenik 79/1986, str. 38–45 (v isti številki so prispevki še drugih avtorjev o Trubarjevi pesmarici); isti: Luthers Kirchenlieder in Trubar's Gesangbüchern - Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen, v: Primus Truber und seine Zeit, München 1995; str. 278–288.

¹¹ M. Smolik, Raziskovanje slovenske protestantske pesmarice, v: Bogoslovni vestnik 53/1993, str. 75–85.

ril na stare Marijine pesmi na mariološkem kongresu v Rimu,¹² na pesmi o Kristusu pa v Zagrebu.¹³

V moji disertaciji samo omenjenega hrvaškega protestantskega pesnika (pesmaričarja) Gregorja Mekinića sva z zgodovinarjem Ivanom Škafarjem, predstavila najprej doma,¹⁴ nato še Hrvatom.¹⁵ Ker sta njegovi pesmarici menda unikatno ohranjeni v ljubljanski Semeniški knjižnici, so ju v Zagrebu ponatisnili in komentirali.¹⁶

Kako so naše najstarejše cerkvene pesmi še žive med Slovenci na zahodnem obrobju, sem predstavil v Goriškem letniku 1982.¹⁷ Koliko dela še čaka raziskovalce, smo zaslutili ob simpoziju o pesniku Leopoldu Volkmerju,¹⁸ pa je takih »neobdelanih« avtorjev še cela vrsta!

Ob tej priložnosti lahko opozorim tudi na dve novejši, še ne objavljeni raziskavi s podobno tematiko. Diplomaska naloga Marijana Gerdeja na Teološki fakulteti 1995 posega v vsebino pravih ljudskih pesmi;¹⁹ druga pa je nemško pisano doktorsko delo dr. Štefana Ferenčaka, ki ga je 1993 obranil na dunajski univerzi.²⁰ Tudi v Dajnkovem zborniku je vsaj nekaj o njegovih pesmih²¹ krajši prispevki pa so seveda tudi v ustreznih geslih Enciklopedije Slovenije, kamor gremo iskat prvo informacijo.²²

Summary

Contents Research of Slovene Hymns

Initiated by Zmaga Kumer's ethnomusicological research of certain old Slovene hymns the author became interested in the research of the contents of the entire repertory of these songs before the end of the 18th century. Analyzing Protestant hymnals and taking consideration of conclusions by Z. Kumer and I. Grafenauer he tried to ascertain which songs might be of medieval origin and how they have been preserved - at least in certain areas - also in the centuries afterwards. Illustrated by individual examples he has conveyed his conclusions since 1963 on conferences, in

¹² M. Smolik, *Marienlob in den ältesten Kirchenliedern der Slowenen*, v: *De cultu Mariano saeculis XII–XV*, Vol. 2, Romae 1981, str. 231–242.

¹³ M. Smolik, *Kristus Odrašenik v starejši slovenski cerkveni pesmi*, v: *Isus Krist, jedini spasilj*, Zagreb 1984, str. 37–49.

¹⁴ M. Smolik, *Grgur Mekinić in njegovi pesmarici 1609 in 1611*, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje N.V.* 5/1969, str. 246–272; I. Škafar, *Grgur Mekinić Pythiraeus*, hrvatski protestantski pisatelj in začetki slovstva pri Gradiščanskih Hrvatih, prav tam, str. 273–295.

¹⁵ M. Smolik, *Dvije crkvene pjesmarice Grgura Mekinića*, v: *Sveta Cecilija (Zagreb)* 40/1970, str. 41–43, 80–82.

¹⁶ Zagreb 1990 s komentarjem A. Jembriha v hrvaščini in nemščini ter seznamom 65 študij o teh pesmaricah, objavljenih dotlej.

¹⁷ M. Smolik, *Molitvenik in pesmarica za Beneške Slovence*, v: *Goriški letnik* 9/1982, str. 104–107.

¹⁸ Volkmerjev zbornik. Maribor 1998; med številnimi prispevki: M. Smolik, *Leopold Volkmer*, prevajalec obveznih cerkvenih pesmi (na str. 28–34); Z. Zorko, *Leksika v Volkmerjevih pesmih* (str. 45–53).

¹⁹ M. Gerdej, *Odmev moralnih resnic v slovenski narodni pesmi* (na vzorcu ljubezenskih, domovinskih, pivskih, vojaških, lovskih in še nekaterih). Maribor 1995 (dostopna v Knjižnici Teološke fakultete v Ljubljani).

²⁰ Š. A. Ferenčak, *Lepa si, lepa si, roža Marija / Schön bist du, schön bist du, Rose Maria. Ein Beispiel historischer Volksmusikforschung*. Wien 1993 (tipkopis).

²¹ Dajnkov zbornik in berilo. Maribor 1998.

²² Npr. M. Smolik, *Cerkvena pesem*, *Enciklopedija Slovenije* 2 (1988), 47; isti: *Marijino češčenje*, *ES* 6 (1992), str. 416; isti in E. Škulj; *Pesmarica*, *ES* 8 (1994), str. 312–314; J. Rajhman, *Protestantska književnost*, *ES* 9 (1995), str. 388–390.

anthologies and periodicals. He has also presented his discovery of two uniquely preserved Croatian hymnals by Gregor Mekinič (1609 and 1611) at the Ljubljana Theological Library to Croats who published a reprint of both, together with an extensive commentary. The author's work is carried on by younger colleagues with whom he had been able to cooperate at the conference on Leopold Volkmer and in the course of working on individual entries for Slovene Encyclopaedia.